

SPIS RZECZY
z objaśnieniami

MŁODZIENECZE CIERPIENIA

OBRAZY SNÓW

- Sny miałem kiedyś o miłosnym żarze / *Mir träumte einst* 9
Sen, dość straszny osobiwie / *Ein Traum* 10
W *Gedichte* 1822 (dalej: G.) pt. Czarodziejska dziewczyna
/ *Die Wundermaid*
W mrocznym śnie ujrzałem raz siebie samego / *Im nächtgen* 13
W G. pt. Powinszowanie / *Der Glückwunsch*
Człowieczka w śnie ujrzałem, malego, dziwnego
/ *Im Traum sah ich ein Männchen* 14
W G. pt. Ślub / *Die Trauung*
Co pędzi tak i wzburza moją krew szaloną? / *Was treibt* 15
W G. pt. Wesele / *Die Hochzeit*
W mym słodkim śnie, wśród cichej nocy / *Im süßen* 17
W G. pt. Walka / *Der Kampf*
Masz swą zapłatę i zwlekasz wciąż jeszcze? / *Nim hast* 19
W G. pt. Noc narzeczeńska / *Die Brautnacht*
Wyszedłem z domu mej pani milej / *Ich kam* 22
W G. pt. Cmentarz / *Der Kirchhof*
Zwr. 13, Rinaldo Rinaldini, Orlandini – z romanisów zbójceckich
Christiana A. Vulpiusa (1762–1827); Karl Moor – ze *Zbójców* Schillera;
Schinderhannes – przywódca bandy zbójceckiej, stracony 1803; zwr. 18,
Mortimer – z *Marii Stuart* Schillera; zwr. 23: *smollis* (*sis mihi mollis*) –
propozycja bruderszaftu, *fiduzit* (*fiduzia sit*) – przychylna odpowiedź;
Freund Hain – personifikacja śmierci; *walą się w groby* – podobnie jak
w *Tańcu szkieletów* Goethego.
Leżałem i śniłem, a śniłem przyjemnie / *Ich lag* 27
W G. pt. Błada dziewczyna / *Die Blasse*
Echo ballady Goethego *Naręczona z Koryntu*
Mam wielu błądych umartych / *Da hab ich* 28
W G. pt. Przebudzenie / *Das Erwachen*

- Pieśń o dukatach / Das Lied von den Dukaten 63
 Manichejczycy – zwrot z języka studenckiego, wierzytel
 (przez współbrzmienie z „mahnen”, upominać).
 Rozmowa na Paderborner Heide / Gespräch auf der... 64
 Pozdrowienie / Lebensgruß 66
 Rzeczywiście / Wahrhaftig 67

SONETY

- Do Aug. W. V. Schlegla / An Aug. W. v. Schlegel 68
 / Im Reifrockpiatz
 Do mojej matki / An meine 69
 Betty van Geldern (1771–1859).
 Do H. S. / An H. S. 70
 Heinrich Straube (1794–1844), kolega ze studiów w Geryndze;
 katedra – w Kolonii, wspomnienie młodości w Düsseldorfie.
 Sonety fresco do Christiana S. / Fresko-Sonette 71
 Christian Sethe (1798–1857), przyjaciel z Düsseldorfu.
 Nie tańczę tu, nie kadzę udawańcom
 / Ich tanz nicht mit 71
 Dajcie mi maskę, chcę się zakryć teraz
 / Gib her die Larv' 72
 Śmieję się głośno z tych mydlków prostackich
 / Ich lache ob 73
 Chodzi mi po głowie czarodziejska baśń
 / Im Hirn spukt 74
 W cichej i smutnej wieczornej godzinie
 / In stiller, wehmutweicher 75
 Kiedy przed rokiem znów cię zobaczyłem
 / Als ich vor einem 76
 Strzeż się, mój druhu, przed gębą diabelską
 / Hüte dich 77
 Widziałas moją walkę z łobuzami / Du sahst mich oft 78
 Chciałbym płakać, ale doprawdy nie mogę
 / Ich möchte weinen 79

LIRYCZNE INTERMEZZO

- Prolog 83
 Gdy nastał cudny miesiąc maj / Im wunderschönen 85
 Z łez moich trysnął nagle / Aus meinen Tränen 86
 I róża, i lilia, gołąbka i słońce / Die Rose 87
 Kiedy patrzę w twoje oczy / Wenn ich in deine 88
 Twarz twoja tak kochana, piękna / Dein Angesicht 89
 Skłoń twe lico do mych lic / Lehn deine Wang 90

PIEŚNI

Rano pytam, kiedy wstaje / Morgens 29

W G. pt. Oczekiwanie / Erwartung

Coś gna mnie tu, coś gna mnie tam / Es treibt 30

W G. pt. Niecierpliwość / Ungeduld

Błąkałem się pod drzewami / Ich wandelte 31

W G. pt. Słówko miłość / Das Wörtlein Liebe

Kochanie, połóż mi dłoń na sercu / Lieb Liebchen 32

W G. pt. Grabarz / Holzmeyer

Kołysko piękna moich cierpień / Schöne Wiege 33

W G. pt. Żegnaj / Lebewohl. Pożegnanie z Hamburgiem.

Czekaj, czekaj, mój żeglarzu / Warte, warte 34

W G. pt. Odjazd / Abfahrt

Góry, zamki patrzą na dół / Berg' und Burgen 35

W G. pt. Auf dem Rhein

Kiedy chciałem już z tym skończyć / Anfangs wollt ich 36

Różami, mirtem, świetnie i skrzętnie / Mit Rosen 37

W G. pt. Pogłos / Nachhall, inc. Mit Myrthen...

ROMANCE

Smutny chłopiec / Der Traurige 38

Głos góry / Die Bergstimme 39

Dwaj bracia / Zwei Brüder 40

Biedny Piotr / Der arme Peter 42

Pieśń więźnia / Lied des Gefangenen 44

Grenadierzy / Die Grenadiere 45

Tytuł jak w balladzie Bérangera *Les Deux Grenadiers*; Niech idą żebrać
– jak w balladzie Herdera *Edward*.

Poselstwo / Die Botschaft 47

Urowadzenie do domu / Die Heimführung 48

Don Ramiro 49

Pogłos romanasy F. de la Motte Fouqué *Donna Clara* i *Don Gayferos*.

Baltazar / Belsazar 54

Minnesingerzy / Die Minnesänger 56

Widok w oknie / Die Fensterschau 57

Ranny rycerz / Der wunde Ritter 58

Żegluga / Wasserfahrt 59

W G. pt. Żegluga chłopca / Des Knaben Wasserfahrt

Piosenka o skrusze / Das Liedchen von der Reue 60

Śpiewaczka / An eine Sängerin 62

Do zaprzyjaźnionej śpiewaczki Karoliny Stern, która wystąpiła
w Düsseldorfie 1818.

Kochałem i kocham cię jeszcze / Ich hab dich geliebt 128

Choćby się świat zawalił – nawiązanie do Horacego ody P.III,3.

W świetlisty letni poranek / Am leuchtenden 129

Tak świeci miłość moja / Es leuchtet 130

One mnie udręczyły / Sie haben mich 131

Kładzie się lato gorące / Es liegt der heiße 132

Gdy dwoje się rozłączają / Wenn zwei 133

Siedzieli i pili przy stole herbatę / Sie saßen und tranken 134

Podczas pobytu w Berlinie Heine poznał literackie salony, ze spotkaniami przy herbacie, Raheli Varnhagen i Elizy von Hohenhausen.

Zatrute są moje pieśni / Vergiftet sind 135

Znów mi przyśnił się sen dawny / Mir träumte wieder 136

Stoję na szczycie wysokiej góry / Ich steh auf des Berges 137
dudkiem – w oryg. Gimpel – gil, też gamoń.

Mój powóz się toczy powoli / Mein Wagen 138

Plakałem we śnie rzućnie / Ich hab im Traum 139

W noc każdą we śnie widzę cię / Allnächtlich im Traume 140

To jest huczenie i wycie / Das ist ein Brausen 141

Jesienny wiatr drzewami targa / Der Herbstwind 142

Gwiazda spada rozbłyskiem / Es fällt ein Stern 143

Bóg snu mnie powiódł do wielkiego zamku / Der Traumgott 144

Północ była zimna i niema / Die Mitternacht war 145

Na dróg krzyżowce będzie chowany

/ Am Kreuzweg wird begraben 146

Biednych grzeszników kwiat – podróżnik błękitny, chętnie rośnie przy drogach, symbol nieszczęśliwej miłości.

Gdziekolwiek jestem, mnie otacza / Wo ich bin 147

Noc była na moich oczach / Nacht lag 148

Stare, niedobre pieśni / Die alten, bösen 150

Heidelberska beczka – pokazywana w heidelberskim zamku.

POWRÓT DO DOMU

Do ciemnego mego życia / In mein gar 153

Ach, nie wiem sam, co to znaczy / Ich weiß nicht 154

Me serce, me serce jest smutne / Mein Herz, mein Herz 155

Opis krajobrazu pasuje do Lüneburga, gdzie rodzina Heinego mieszkała od 1822.

Po lesie chodzę i płaczę / Im Walde wandl' ich 156

Noc jest mokra, burzliwa / Die Nacht ist feucht 157

Kiedym w podróży, przypadkiem / Als ich, auf der 158

Z ławki przed domem rybaka / Wir saßen am Fischerhause 159

- Chcę duszę mą zanurzyć / Ich will meine Seele 91
 Stoją nieporuszone / Es stehen 92
 Na skrzydłach mojej pieśni / Auf Flügeln 93
 Kwiat lotosu się lęka / Die Lotosblume 94
 W Renie, w pięknej rzece / Im Rhein 95
 Zwiastowanie Stefana Lochnera, ok. 1440.
 Nie kochasz mnie, nie kochasz mnie / Du liebst 96
 Nie przysiegaj, kochaj tylko / O schwöre nicht 97
 Na kochanki mojej oczkach / Auf meiner Herzliebsten 98
 Świat jest głupi, świat jest ślepy / Die Welt ist dumm 99
 Miła, masz mi dziś powiedzieć / Liebste, sollst 100
 Jak zrodzona z morskiej piany
 / Wie die Wellenschaumgeborene 101
 Nie skarżę się, i choć się serce łamie / Ich grolle nicht 102
 Tak, jesteś biedna, i ja się nie skarżę / Ja, du bist elend 103
 Już grają flety i skrzypce / Das ist ein Flöten 104
 A więc już całkiem zapomniałaś / So hast du ganz 105
 Gdyby wiedziały kwiatki te małe / Und wüßten's 106
 Czemu róże są takie blade / Warum sind 107
 Wiele ci powiadali / Sie haben dir 108
 Lipa kwitła, słowik śpiewał / Die Linde blühte 109
 Mieliliśmy wiele uczucia dla siebie / Wir haben viel 110
 Zostałaś mi wierna najdłużej / Du bliebest mir 111
 Ziemia tak długo była skąpa / Die Erde war 112
 Gdym ją na długo, długo opuszczał / Und als ich so 113
 Niebieskie fiołki oczek / Die blauen Veilchen 114
 Świat jest tak piękny, niebo tak modre
 / Die Welt ist so schön 115
 Miła moja, kiedy w grobie / Mein süßes Lieb 116
 Wniosły świerk samotnie stoi / Ein Fichtenbaum 117
 Głowa mówi: Ach, gdybym tylko stolkiem była / Ach,
 wenn ich nur 118
 Odkąd miła jest daleko / Seit die Liebste 119
 Z moich wielkich cierpień / Aus meinen großen 120
 Filistrzy w niedzielnych surdutach / Philister 121
 Obraz z lat zapomnianych / Manch Bild 122
 Młodzieniec kocha dziewczynę / Ein Jüngling 123
 Kiedy usłyszę piosenkę / Hör' ich das Liedchen 124
 Śniłem o dziecku królewskim / Mir träumte von 125
 Kochanie, siedzieliśmy razem / Mein Liebchen, wir saßen 126
 Ze starych baśni skinęła / Aus alten Märchen 127

- Nie bądźcie tak niecierpliwi / Werdet nur nicht 198
 Czas jest wreszcie, bym rozumnie / Nun ist 199
 Króla Wiswamitrę / Den König 200
 Serce, serce, weź się w garść / Herz, mein Herz 201
 Początek jak w wierszu Goethego *Neue Liebe, neues Leben*.
 Ty jesteś jak kwiat / Du bist wie eine Blume 202
 Dziecko! Byłoby twą zgubą / Kind! Es wäre 203
 Gdy na łóżku leżę czasem / Wenn ich auf dem Lager 204
 Dziewczyno z krasnymi ustami / Mädchen mit dem roten 205
 Niech się śnieg na dworze piętrzy / Mag da draußen 206
 Ci modlą się do Madonny / Andre beten 207
 Czy moja bladeść ci nie zdradzi / Verriet mein blasses 208
 Mój drogi, jesteś zakochany / Teurer Freund, du bist 209
 Chciałbym być przy tobie / Ich wollte bei dr 210
 Szafirami są twoje oczy / Saphire sind 211
 Głęboko miłosną przemowę / Habe mich 212
 Zbyt jest ten świat fragmentaryczny! / Zu fragmentarisch 213
 Długo łamałem sobie głowę / Ich hab mir 214
 Mają dziś wieczór towarzystwo / Sie haben heut 215
 Chciałbym, by ból mój się rozlał / Ich wollt, meine 216
 Masz diamenty i perły / Du hast Diamanten 217
 Refren jak w pieśni Goethego *Nachtgesang*.
 Ten, kto kocha pierwszy raz / Wer zum ersten 218
 Nauki dają mi i dobre rady / Gaben mir Rat 219
 Tego młodzieńca milego / Diesen liebenswür'd'gen 220
 Rudolf Christiani (1797–1858), przyjaciel z Lüneburga.
 Śniłem: jestem dobrym Bogiem / Mir träumt': Ich bin 221
 Zwr. 4, Eugen von Breza (1802–1860), polski kolega ze studiów
 i przyjaciel, na jego zaproszenie przebywał Heine w Polsce
 (napisał reportaż *Über Polen*); zwr. 5, Hedwigskirche, kościół
 katedralny w Berlinie.
 Zegnałem Was w niezgorszym lipcu / Ich hab Euch 223
 Od warg pięknych odsunięty... / Von schönen Lippen 224
 Jechaliśmy nocą w gęstym mroku / Wir fahren allein 225
 Bóg wie jeden, gdzie ta wściekła / Das weiß Gott 226
 Jak sny zmroczone stoją / Wie dunkle Träume 227
 Jesteś mi najpierw uczciwą kobietą / Und bist du erst 228
 Na śnieżnobiałe ramiona / An deine schneeweiße 229
 Trąbią błękitni huzarzy / Es blasen die blauen 230
 I ja także, w mej młodości / Habe auch, in jungen 231
 Naprawdę jesteś tak mi wroga / Bist du wirklich 232

- Piękna córko rybaka / *Du schönes Fischermädchen* 160
 Księżyc wschodził właśnie / *Der Mond ist aufgegangen* 161
 Wiersz inicjalny jak w Pieśni wieczornej Matthiаса Claudiusa.
 Wiatr wkłada swoje spodnie / *Der Wind zieht* 162
 Burza zagrała do tańca / *Der Sturm spielt auf* 163
 Wieczór już blisko / *Der Abend kommt* 164
 Gdy obok twojego domu / *Wenn ich an deinem Hause* 166
 Morze dalekim blaskiem jaśniało / *Das Meer erglänzte* 167
 Wysoko tam na górze / *Da droben* 168
 Dwie początkowe zwrotki parafrazuja pieśń Des Müllers Abschied
 z Cudownego rogu chłopca.
 Na horyzoncie dalekim / *Am fernen* 169
 Można tu dopatrywać się Hamburga (z trzema wieżami)
 i echa miłości do kuzynki Amalii.
 Bądź pozdrowione, ogromne / *Sei mir gegrüßt* 170
 Znów idę uliczką dawną / *So wandl' ich wieder* 171
 Wstąpiłem na te hale / *Ich trat in jene Hallen* 172
 Cicha jest noc, zasnęły uliczki / *Still ist die Nacht* 173
 Jak możesz spać spokojnie / *Wie kannst du* 174
 Panienka śpi w komnatce / *Die Jungfrau schläft* 175
 W mrocznych tonąc snach / *Ich stand in dunkeln* 176
 Ja nieszczęsny Atlas! Cały świat / *Ich unglücksel'ger* 177
 Lata przychodzą i giną / *Die Jahre kommen* 178
 Śniłem: smutno spoglądał księżyc / *Mir träumte: traurig* 179
 Cóż ta łą samotna? / *Was will die einsame* 180
 Błady jesienny półksiężyc / *Der bleiche, herbstliche* 181
 To jest niedobra pogoda / *Das ist ein schlechtes* 183
 Wierząc, że się martwię / *Man glaubt, daß ich* 184
 Twoje lilijowe palce / *Deine weißen Lilienfinger* 185
 Czy ona nigdy nie mówiła / *Hat sie sich denn nie* 186
 Kochali się oboje, lecz żadne / *Sie liebten sich* 187
 Gdy się już udręk dość skarżyłem / *Und als ich euch* 188
 Wezwałem diabła i on przyszedł / *Ich rief den Teufel* 189
 Człowieku, nie szydź z diabła / *Mensch, verspötte nicht* 190
 Królowie święci trzej ze Wschodu / *Die Heil'gen Drei Könige* 191
 Dziecko, my byliśmy dziećmi / *Mein Kind, wir waren* 192
 Siostra Charlotte.
 Z sercem ściśniętym... / *Das Herz ist mir bedrückt* 194
 Jak się księżyc świecąc wdziera / *Wie der Mond* 195
 We śnie ujrzałem mą miłą / *Im Traum sah ich die Geliebte* 196
 Przyjacielu! Na co zda się / *Teurer Freund! Was soll* 197

- Ach, to są te oczy znowu / Ach, die Augen 233
 Rozumieliście mnie rzadko / Selten habt ihr 234
 Skarżyli się kastraci / Doch die Kastraten 235
 Tam na wałach Salamanki / Auf den Wällen 236
 Wały Salamanki, w języku studenckim promenade w Getyndze; będę relegowany – aluzja do wydalenia H. z uniwersytetu z powodu afery pojedynkowej.
- Mieszka przy mnie Don Henriquez / Neben mir wohnt 237
 Ledwie się znamy, po oku i głosie / Kaum sahen wir uns 238
 Tam nad górami wschodzi już słońce / Über die Berge 239
 Tam na rynku w Halle / Zu Halle 240
 W marcu 1924 doszło w Halle do prześladowań związków studenckich (H. odwiedził to miasto we wrześniu); olbrzym – posąg Rolanda.
- Zmierzający wieczór letni / Dämmernad liegt 241
 Leży noc na obcych dróżkach / Nacht liegt 242
 Cóż śmierć? to jest jak chłodna noc / Der Tod, das ist 243
 Powiedz, gdzie jest twa kochanka / Sag, wo ist dein 244
 Zmierzch bogów / Götterdämmerung 245
 Ratcliff 248
 W scenie końcowej: Skąd ty wiedziałeś, że jestem tak biedna? – por. Liryczne intermezzo, 18 i 19.
- Donna Clara 251
 Z listu H. 1823: Ta cała romanca to scena z mojego własnego życia, tylko Tiergarten został przemieniony w ogród Alkady, baronessa w seniore, a ja sam w świętego Jerzego albo wręcz Apollina!
- Almanzor / Almansor 254
 Pielgrzymka do Kevlaar / Die Wallfahrt 258
 Na podstawie wspomnień z dzieciństwa.
- Z WYPRAWY W GÓRY HARZU
- Prolog 263
 Górska idylla / Bergidylle 264
 Na górze chatka stoi / Auf dem Berge
 Jodla swym zielonym palcem / Tannenbaum
 Księżyc się na dworze chowa / Still versteckt
- Pasterz / Der Hirtenknabe 271
 z krzyżem czerwonym – kawalerowie pruskiego Orderu Orła Czerwonego.
- Na Brocken / Auf dem Brocken 272
 Ilza / Die Ilse 273
 Ilse, rzeka w Harzu; Ilsenstein, wyniosła skała u stóp Brocken.

MORZE PÓŁNOCNE

CYKL PIERWSZY

- Koronacja / Krönung 277
 Zmierzch wieczorny / Abenddämmerung 278
 Zachód słońca / Sonnenuntergang 279
 Noc na brzegu / Die Nacht am Strande 281
 Posejdon / Poseidon 283
 Wyznanie / Erklärung 285
 Nocą w kajucie / Nachts in der Kajüte 286
 Sztorm / Sturm 289
 Cisza morska / Meeresstille 291
 Morskie widmo / Seegespenst 292
 Oczyszczenie / Reinigung 295
posągi cesarzy – na fasadzie starego hamburskiego ratusza.
 Pokój / Frieden 296

CYKL DRUGI

- Pozdrowienie morza / Meergruß 298
 Burza / Gewitter 300
 Rozbitek / Der Schiffbrüchige 301
 Słońce o zachodzie / Untergang der Sonne 303
 Śpiew okeanid / Der Gesang der Okeaniden 305
 Bogowie Grecji / Die Götter Griechenlands 308
Zwr. 5, Libitina, bogini czuwająca nad oddawaniem posług zmarłym, mylona przez Rzymian z Wenus (przez podobieństwo brzmienia do „libido”).
 Pytania / Fragen 311
 Feniks / Der Phönix 312
 W porcie / Im Hafen 313
Zwr. 2, w rzymskim szkłe... – aluzja do pucharu perskiego króla Dżamszyda, boskiego zwierciadła, skrywającego tajemnice świata; zwr. 3, Róża w Ratskeller – nazwa głównej beczka z winem różowym (stary Rüdesheimer); zwr. 4, apostołów dumastu – w „piwnicy apostołów” stały beczki z leżakującym winem nazwane imionami apostołów; zwr. 6, Beth-El, biblijne miasto Boga; zwr. 7, nosa ducha świata – ironiczna aluzja do pojęcia Weltgeist Hegla.
 Epilog 315

Nota wydawnicza 317

Wykaz tytułów i incypitów niemieckich
 z datami powstania utworów 321